

УДК 94:323.1(477.83)"1950/1951"
DOI: 10.24919/2312-2595.5/47.217759

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100; доцент кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної, кадрової роботи та оборонного планування, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, вул. Героїв Майдану, 32, м. Львів, Україна, індекс 79026 (vilnickiy@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4969-052X>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/H-4431-2017>

Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203399830>

Марія ЯРУШАК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (m.yarushak@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1639-0579>

ResearcherID: <https://publons.com/researcher/1966927/mariia-yarushak/>

Бібліографічний опис статті: Ільницький, В., & Ярушак, М. (2020). До історії діяльності молодіжних націоналістичних організацій у Дрогобицькій сільськогосподарській школі та Дрогобицькому нафтовому технікумі (1950–1951). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 5/47, 427–449. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.5/47.217759>.

© Василь Ільницький, Марія Ярушак, 2020

ISSN 2312-2595 (Print) ISSN 2664-3715 (Online)

**ДО ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНИХ
НАЦІОНАЛІСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
У ДРОГОБИЦЬКІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ
ШКОЛІ ТА ДРОГОБИЦЬКОМУ НАФТОВОМУ
ТЕХНІКУМІ (1950–1951)**

***Анотація.** Мета статті – опублікувати і проаналізувати витяги із доповідних записок по агентурних справах на учнів Дрогобицької сільськогосподарської школи та групу студентів Дрогобицького нафтового технікуму (1951) як джерело до історії функціонування молодіжного націоналістичного руху на Дрогобиччині зокрема, так і в Україні – загалом. **Методологія дослідження** – принципи науковості, об'єктивності, історизму, методи зовнішньої та внутрішньої критики джерел. **Наукова новизна** полягає у тому, що вперше публікуються два досі невідомі документи про розробку учнів Дрогобицької сільськогосподарської школи та студентів Дрогобицького нафтового технікуму (1951) і здійснюється їхній аналіз. **Висновки.** Отже, публіковані документи (витяги із доповідних записок із агентурних справ на учнів Дрогобицької сільськогосподарської школи та групу студентів Дрогобицького нафтового технікуму) є реальним прикладом роботи силових органів із розшуку молодіжних націоналістичних організацій. Вони зберігаються в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (фонд 3: 5-те Управління МДБ-КДБ УРСР (1935–1959 рр.), опис 246 (1953), справа 4, арк. 47–49, 53–55, 186–187, 191–194). Перший документ – витяг із доповідної записки «Про підсумки агентурно-оперативної роботи 5 відділу Управління МДБ Дрогобицької області за березень-квітень 1951 р.» (28 квітня 1951 р.), підписаний начальником УМДБ Дрогобицької області полковником М. Морозом та адресований міністру державної безпеки УРСР генерал-лейтенантові М. Ковальчуку; другий – витяг із доповідної записки «Про підсумки агентурно-оперативної роботи 5 відділу Управління МДБ Дрогобицької області за листопад-грудень 1951 р.» (12 січня 1952 р.) направлений начальникові 5 управління МДБ УРСР Ф. Цветухіну від начальника УМДБ Дрогобицької області генерал-майора С. Кожевникова і начальника 5 відділу УМДБ Дрогобицької області майора І. Чудінова. Відзначимо, що публіковані документи є важливим джерелом до комплексного дослідження утворення та функціонування молодіжних націоналістичних організацій загалом і на Дрогобиччині зокрема. У виданні максимально збережено лексику, авторські та редак-*

торські особливості джерел. Без змін подано власні та географічні назви. Виправленню підлягали лише найбільш очевидні граматичні огріхи. Кожен документ супроводжується легендою, в якій зазначено місце зберігання документа (назва архіву, номер фонду, опису, справи, аркушів).

Ключові слова: молодіжні націоналістичні організації; Дрогобич; ОУН; Дрогобицька сільськогосподарська школа; Дрогобицький нафтовий технікум.

Vasyl ILNYTSKYI

PhD hab. (History), Professor, Head of the Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100; Associate Professor, Department of Mobilization, Personnel and Human Resources Management and Defense Planning, Hetman Petro Sahaidachnyi National Ground Forces Academy, 32 Heroyiv Maydana Str., Lviv, Ukraine, postal code 79026 (vilnickiy@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4969-052X>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/H-4431-2017>

Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203399830>

Maria YARUSHAK

PhD (Education), Associate Professor, Department of General Pedagogy and Preschool Education, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivana Franka Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (m.yarushak@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1639-0579>

ResearcherID: <https://publons.com/researcher/1966927/mariia-yarushak/>

To cite this article: Ilnytskyi, V., & Yarushak, M. (2020). Do istorii diialnosti molodizhnykh natsionalistychnykh orhanizatsii u Drohobytskii silskohospodarskii shkoli ta Drohobytskomu naftovomu tekhnikumii (1950–1951) [To the history of the activities of youth national organizations in the Drohobych Agricultural School and the Drohobych Oil College (1950–1951)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 5/47, 427–449. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.5/47.217759> [in Ukrainian].

**TO THE HISTORY OF THE ACTIVITIES
OF YOUTH NATIONAL ORGANIZATIONS
IN THE DROHOBYCH AGRICULTURAL SCHOOL
AND THE DROHOBYCH OIL COLLEGE (1950–1951)**

*Summary. The purpose of the article is to publish and analyze extracts from the reports on agent cases at the students of the Drohobych Agricultural School and a group of students of the Drohobych Oil College (1951) as a source for the history of functioning of the nationalist youth movement in Drohobych region, and in Ukraine in general. **Research methodology** – principles of scientific, objectivity, historicism, methods of external and internal critique of sources. **The scientific novelty** is that for the first time two hitherto unknown documents about the students of the Drohobych Agricultural School and students of the Drohobych Oil College (1951) are published and their analysis is carried out. **Conclusions.** Thus, the published documents (extracts from agent case reports on students of the Drohobych Agricultural School and a group of students of the Drohobych Oil College) are a real example of the work of law enforcement bodies in the search for youth nationalist organizations. They are stored in the Sectoral State Archives of the State Security Service of Ukraine (Fund 3: the fifth Department of the MGB-KGB of the UkrSSR (1935–1959), description 246 (1953), case 4, pages 47–49, 53–55, 186–187, 191–194). The first document is an extract from a memorandum "On the results of the agency-operative work of the 5th Department of the MGB of the Drohobych region for March-April 1951" (April 28, 1951), signed by Colonel M. Moroz, the chief of the UMGB of the Drohobych region, and addressed to the Minister of State Security of the USSR, Lieutenant General M. Kovalchuk; the second one is an extract from the report "On the results of the agency-operative work of the 5th Department of the MGB of the Drohobych region for November-December 1951" (January 12, 1952) was sent to the Chief of the 5th Department of MGB of UkrSSR F. Tsvietukhin from the Chief of the UMGB of the Drohobych Region, Major General S. Kozhevnikov, and the Chief of the 5th Department of the UMGB of the Drohobych Region, Major I. Chudinov. It should be noted that the published documents are an important source for a comprehensive study of the formation and functioning of national youth organizations in general and in Drohobych region in particular. The edition retains maximum vocabulary, author's style and editorial features of the sources. Proper and geographical names are presented without changes. Only the most obvious grammatical*

errors have been corrected. Each document is accompanied by a legend, indicating the place where the document is stored (archive name, fund number, descriptions, cases, pages).

Key words: *nationalist youth organizations; Drohobych; OUN; the Drohobych Agricultural School; the Drohobych Oil College.*

Постановка проблеми. Радянська адміністрація докладала особливих зусиль для утвердження у західноукраїнському регіоні. Безумовно, що однією з причин несприйняття місцевим населенням нової влади була її політика усунення місцевого населення від управління, боротьба з інакомисленням, заборона усіх політичних і громадських організацій, цілковите ігнорування місцевих звичаїв і традицій. Під репресії потрапляли не тільки ті, хто чинив спротив новоприбулій адміністрації, але й особи, які потенційно могли стати в опозицію до влади. Зі свого боку, Організація українських націоналістів приділяла значну увагу роботі з молоддю. Про її ефективність, безумовно, свідчить масштабність поширення молодіжних організацій не тільки в Західній Україні, але й загалом у країні.

Аналіз досліджень. Проблеми участі молоді в національно-визвольному русі присвячували свої дослідження доволі багато вчених. Передовсім необхідно згадати про величезний доробок відомих дослідників цих питань О. Іщука та Н. Ніколаєву (Іщук, 2005; Іщук & Ніколаєва, 2006а, 2006б, 2014). Особливої уваги заслуговує узагальнене монографічне дослідження авторства О. Іщука про функціонування молодіжних організацій ОУН (1939–1955) (Іщук, 2011). Участь студентської молоді у визвольному русі та репресії щодо них репресивно-каральною системою розглядали у своїх працях Р. Генега (2007), Т. Марусик (1999), Р. Попп (2011), С. Сворак (1998а, 1998б). Розробку тактичних схем «Дажбог», «Олег», «Орлик» у підпіллі розглядають Д. Веденєєв і Г. Биструхін (Веденєєв & Биструхін, 2007). Загальні питання діяльності молодіжних націоналістичних організацій на Дрогобиччині обсервували В. Ільницький та М. Галів (Ільницький & Галів, 2015; Ільницький, 2017, 2019). Означена проблема порушувалася в узагальнювальних працях із історії українського визвольного руху А. Кентія, Ю. Киричука, А. Русначенка, В. Сергійчука (Кентій, 1999; Киричук, 2003; Русначенко, 2002; Сергійчук, 2005). У

цих студіях описується діяльність різних молодіжних націоналістичних праць, однак документи про діяльність таких груп у Дрогобицькій сільськогосподарській школі та Дрогобицькому нафтовому технікумі не публікувалися й не аналізувалися.

Мета статті – опублікувати і проаналізувати витяги із доповідних записок по агентурних справах на учнів Дрогобицької сільськогосподарської школи та групу студентів Дрогобицького нафтового технікуму (1951) як джерело до історії функціонування молодіжного націоналістичного руху на Дрогобиччині зокрема, так і в Україні – загалом.

Виклад основного матеріалу. Впродовж 1945–1946 рр. керівники Проводу виробили три тактичні схеми – «Дажбог», «Олег», «Орлик». «Дажбог» – схема переходу в глибоке підпілля, припинення відкритої диверсійно-терористичної боротьби, що уможливило б зберегти кадри для подальшої тривалої діяльності в умовах радянської дійсності. Тактична схема «Орлик» охоплювала поширення антирадянської націоналістичної діяльності на східні області України. Схема «Олег» (скорочення від «Організація ЛЕГальна») передбачала активну роботу серед тих, хто мешкає легально, насамперед молоді, підбір і підготовку майбутніх кадрів ОУН. Пізніше ці схеми доопрацьовувалися та коригувалися влітку 1945–1946 рр. (Рогатинський р-н Івано-Франківської обл.), у червні 1947–1948 рр. (Іллівецький ліс Миколаївського р-ну Львівської обл.) та в червні 1949 р. (Бібрський р-н Львівської обл.) (Веденеєв & Биструхін, 2007, с. 66; ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 9, арк. 219; спр. 372, т. 28, арк. 256).

У другій половині 1940-х рр. на західноукраїнських землях поряд із підпільними оунівськими організаціями виникали групи з числа молоді, яка проживала легально. Особливо активно цей процес проходив після 1948 р. Саме в таких організаціях члени здобували досвід, виконуючи окремі важливі завдання. Робота серед молоді, яка легально проживала на території того чи того проводу, проводилася районним і надрайонними проводами ОУН під контролем референтур СБ окружних проводів. Практично в кожному селі, класі і курсі середніх і вищих закладів освіти мали створюватися глибоко законспіровані молодіжні організації. Від-

повідальність за організацію молодіжних звен у селах покладалася на керівників районних організацій, а в містах і закладах освіти – на керівників надрайонних проводів. Учасників молодіжних оунівських організацій, які проживали легально, заборонялося залучати до виконання таких завдань, які могли потягнути за собою розшифрування звен. Щоправда, в окремих випадках дозволялося розконспірувати легальників (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 28, арк. 83). Плани ОУН щодо поширення впливу на місто отримали реалізацію через різні молодіжні групи, члени яких були вихідцями із села, але навчалися у середніх і вищих закладах освіти (Русначенко, 2002, с. 379).

Основними напрямками роботи всіх молодіжних націоналістичних організацій стала пропаганда націоналістичних ідей шляхом поширення листівок, літератури, просвітницьких розмов, залучення молоді до організацій, вишкіл (збройний та пропагандивний), виконання обов'язків зв'язкових структур ОУН і УПА, збір та передання підпільникам грошових, матеріальних і продовольчих ресурсів, збройні, диверсійні акції. При створенні організацій з осіб, які проживали легально, підпілля особливо дбало про проникнення своєї агентури до керівництва колгоспів, адміністрації сільських рад, шкіл, технікумів, інститутів і районних організацій.

Вдало продумана стратегія й тактика, розробка програми роботи з молоддю, яка отримала назву «Олег», давала змогу готувати кадровий резерв, вишколювати, виховувати широкі верстви патріотично налаштованої громадськості. Саме остання у відповідний момент мала стати поповненням живої сили українського визвольного руху. При цьому реалізація програми «Олег» наштовхувалася на спротив радянської влади, яка всіляко намагалася відсікти від ОУН західноукраїнську молодь, тому вироки учасникам молодіжного націоналістичного руху мали жорстокий характер. Однак навіть особливо суворі покарання не зупиняли притік патріотичної молоді в лави борців за УССД. Саме це дозволяло створювати в закладах освіти націоналістичні організації, а особам, які їхали в інші області на навчання чи роботу, ставати засновниками нових організацій із осіб, які проживали легально.

Радянська репресивно-каральна система, усвідомлюючи особливу небезпеку існування цих організацій, орієнтувала аген-

туру на виявлення й розробку таких молодіжних організацій, долучення їх до роботи з метою подальшого арешту усіх учасників і причетних. В окремих випадках ініціатива створення могла виходити навіть від агентів, хоча підпілля намагалося цьому протидіяти (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 398, т. 18, арк. 264).

У 1950 р. у Дрогобицькій області було викрито й ліквідовано 14 молодіжних боївок і організацій з осіб, які легально проживали, 84 з них заарештували (ГДА СБУ, оп. 99 (1954), спр. 2, т. 4, арк. 379; оп. 59 (1953), спр. 1, т. 1, арк. 222). Після ліквідації (січень-квітень 1950 р.) 29 легальних боївок у Дрогобицькій області було заарештовано 185 учасників і вилучено 39 одиниць зброї (ГДА СБУ, ф. 2, оп. 99 (1954), спр. 2, т. 4, арк. 365). А за період з 1 липня 1951 до 20 квітня 1952 р. у Дрогобицькій області ліквідували 12 молодіжних груп з 35 учасниками: осіб 17–20 років – 12, 21–25 років – 17, старших 25 років – троє, членів ВЛКСМ – п'ятеро, з «куркулів» – двоє, із середнього достатку – 20, із бідняків – вісім, зі службовців – двоє (Вовк, Павленко, & Черченко, 2001, с. 850–851).

Наочним прикладом роботи силових органів із розшуку молодіжних націоналістичних організацій є публіковані нами документи. Зокрема, нами подаються витяги із доповідних записок із агентурних справ на учнів Дрогобицької сільськогосподарської школи («Підпалювачі») та групу студентів Дрогобицького нафтового технікуму зберігається у Галузевому державному архіві Служби безпеки України (фонд 3: 5-те Управління МДБ-КДБ УРСР (1935–1959 рр.), опис 246 (1953), справа 4, арк. 47–49, 53–55, 186–187, 191–194). Перший документ, витяг із доповідної записки «Про підсумки агентурно-оперативної роботи 5 відділу Управління МДБ Дрогобицької області за березень–квітень 1951 р.» (28 квітня 1951 р.), підписаний начальником УМДБ Дрогобицької області полковником М. Морозом¹ та адресований міністру дер-

¹ **Мороз Микола Тихонович** (1908, с. Ново-Слов'янськ, тепер у складі м. Слов'янськ Донецької обл. – 1971). Українець. Освіта незакінчена вища. Закінчив школу-семирічку (1924). Студент робітничого факультету (07.1930–04.1931). Студент Хіміко-технологічного інституту у Кам'янці-Подільському (05.1931–04.1933). Член ВКП(б) (01.1929). Сержант держбезпеки (22.03.1936), молодший лейтенант держбезпеки (1.07.1939), лейтенант держбезпеки (22.01.1942), майор держбезпеки (1943), підполковник держбезпеки (8.02.1945), полковник

жавної безпеки УРСР генерал-лейтенанту М. Ковальчуку². Другий – витяг із доповідної записки «Про підсумки агентурно-оперативної роботи 5 відділу Управління МДБ Дрогобицької області за листопад-грудень 1951 р.» (12 січня 1952 р.), направлений начальникові 5 управління МДБ УРСР Ф. Цветухіну від началь-

держбезпеки, генерал-майор (9.01.1957). Член ВКП(б) (01.1929), на чекістській роботі з 1933 р. Робітник-баночник Слов'янського скляного заводу (11.1924–06.1925). Майстер по склу Слов'янського скляного заводу (06.1925–05.1928). Пропагандист транспортного осередку комсомолу у Слов'янську (06.1928–01.1929). Пропагандист Олександрівського райкому ЛКСМ УСРР (01–05.1929). Секретар комітету комсомолу керамічного заводу імені Крупської у Слов'янську (06.1929–03.1930). Голова районної комісії допомоги партизанам при Слов'янському міськвиконкомі (03–07.1930). Секретар президії Кам'янець-Подільського районного виконавчого комітету (04–07.1933). Уповноважений Кам'янець-Подільського прикордонного загону (07–10.1933). Помічник уповноваженого, уповноважений Слов'янського районного відділу ДПУ-НКВС (10.1933–11.1935). Оперуповноважений Слов'янського міського відділу УНКВС (11.1935–10.1936). Оперуповноважений Сніжнянського районного відділу УНКВС Донецької області (10.1936–08.1937). Оперуповноважений Ворошиловградського міського відділу УНКВС Донецької області (08.1937–02.1938). Начальник 3-го відділення УДБ Краснолуцького міського відділу УНКВС Ворошиловградської області (02–10.1938). Начальник Лисичанського міського та районного відділів УНКВС Ворошиловградської області (11.1938–04.1941). Начальник Секретно-політичного відділу УНКДБ Ворошиловградської області (04–08.1941). Начальник Контррозвідального, Економічного відділів УНКВС Ворошиловградської області (08.1941–09.1942). Начальник відділення УНКВС Комі АРСР (09.1942–06.1943). Начальник розвідального відділення УНКДБ Ворошиловградської області (06–11.1943). Начальник 2-го відділу УНКДБ Чернігівської області (11.1943–08.1944). Заступник начальника УНКДБ-МДБ УРСР Дрогобицької області (08.1944–12.1948). Начальник УМДБ УРСР Дрогобицької області (15.12.1948–6.12.1951). Начальник УМДБ УРСР по Ворошиловградській області (6.12.1951–4.04.1953). Начальник УМВС УРСР по Ворошиловградській області (4.04.1953–04.1954). Начальник УКДБ УРСР по Ворошиловградській області (04–06.1954). Заступник голови Комітету державної безпеки при Раді міністрів УРСР (19.06.1954–7.08.1959). Депутат Верховної ради УРСР (3–5 скликань). Звільнений в запас (07.10.1959). Нагороджений Орденом Вітчизняної війни 2 ст. (10.04.1945), двома орденам Червоного прапора (29.10.1948, 5.11.1954), орденом Знак Пошани (20.09.1943), орденом Червоної зірки (25.07.1949), трьома медалями.

² **Ковальчук Микола Кузьмич** (1902–1972). Українець. Генерал-лейтенант. Член партії (1927), на чекістській роботі з 1919 р. Міністр МДБ УРСР (24.08.1949–06.09.1952). Після арешту Л. Берії звільнений з органів МВС та виключений з КПРС.

ника УМДБ Дрогобицької області генерал-майора С. Кожевникова³ і начальника 5 відділу УМДБ Дрогобицької області майора І. Чудінова⁴.

³ **Кожевников Сергій Федорович** (1904, м. Ніжин Чернігівської обл. – 7.03.1961, м. Запоріжжя). Росіянин. Освіта середня. Закінчив 3 кл. Ніжинського початкового училища (1914), відтак 4 кл. Ніжинського вищого навчального училища (1918). Слухач Харківських загальноосвітніх курсів (1935–1937). Старший лейтенант державної безпеки (зг. 11.39), капітан державної безпеки (28.04.1941), майор державної безпеки (25.06.1942), полковник державної безпеки (14.02.1943), генерал-майор (26.05.1943). Член ВКП(б) (02.1926), на чекістській роботі з 1924 р. Робітник (07.1919–01.23). Стрілок охорони воспромкладу (Ніжин) (01.1923–07.1924). Рядовий, помічник начальника застави прикордонного відділу ОДПУ (Коростенського округу) (07.1924–05.1925). Співробітник для доручень Київського окружного відділу ГПУ (05.1925–01.1928). Завідувач спецчастини метеорологічної служби (м. Київ) (01.1928–01.1929). Уповноважений Ніжинського окружного відділу, Дніпропетровського оперативного сектора, Рівненського, Макіївського районного відділу ГПУ (Донецька область) (01.1929–12.1933). Заступник начальника Політичного відділу Лихачовської машинно-тракторної станції (Харківська область) (12.1933–03.1935). Оперуповноважений IV відділу УНКВС по Харківській області, НКВС УСРР (03.1935–1938). Помічник начальника Відділення НКВЧ УРСР (1938–5.1939). Старший слідчий Слідчої частини НКВС УРСР (05–11.1939). В.о. заступника начальника УНКВС Вінницької області (09.1939–06.11.1939). Заступник начальника УНКВС по Вінницькій області (11.1939–03.1941). Начальник УНКДБ по Вінницькій області (15.04–07.1941). Начальник УНКВС Вінницької області (08–09.1941). В.о. начальника УНКВС по Сумській області (09–11.1941). Заступник начальника Особливого відділу НКВС 57 армії (11–12.1941). Заступник начальника I відділу Управління особливих відділів НКВС СРСР помічник начальника Головного управління контррозвідки Народного комісаріату оборони СРСР (12.1941–04.1943). Помічник начальника ГУКР «Смерш» Ленінградського фронту (29.04.1943–04.06.46). Начальник Інспекції Союзної контрольної комісії в Румунії (08.1944). Начальник Інспекції Союзної контрольної комісії в Фінляндії (09.1944–05.1946). Помічник начальника III головного Управління МДБ СРСР (04.06.1946–08.01.1947). Начальник Інспекції МДБ СРСР (08.01.1947–16.11.1950). Начальник 9 управління МДБ СРСР (27.11.1950–21.11.1951). У розпорядженні управління кадрів МДБ СРСР (21.11.1951–06.12.1951). Начальник УМДБ Дрогобицької області (06.12.1951–28.04.1952). Начальник УМДБ по Запорізької області (28.04.1952–04.04.1953). У розпорядженні МВС УРСР (04.04.1953–12.05.1954), у запасі (12.04.1954). Нагороджений 2 орденами Леніна (13.09.1945, 24.11.1950), 3 орденами Червоного прапора (17.05.1943, 03.06.1943, 06.11.1945), орденом Вітчизняної війни 1 ст. (31.07.1944), 3 орденами Червоної зірки (03.11.1944, 25.03.1945, 24.08.1949), знаком «Заслужений працівник НКВС» (19.12.1942), 5 медалями. Проживав у Запоріжжі.

Перший документ інформує, що в квітні 1951 р. на основі матеріалів попередньої агентурної розробки та агентурних даних силові органи завели агентурну справу «Підпальвачі» на групу учнів Дрогобицької сільськогосподарської школи (розташовувалася на вул. Лесі Українки, 46) як на учасників антирадянської молодіжної організації українських націоналістів. Фігурантами справи стали: Петро Хміль (1931 р.н., с. Дев'ятники Новострілищанського р-ну), Йосиф Сенета (1932 р.н., с. Страшевичі Старосамбірського р-ну), Лев Городиський (1931 р.н., с. Луки Дублянського р-ну) та інші – разом 8 осіб. Основою для заведення агентурної справи послужили матеріали інформаторів «Євгеній», «Марія», «Невідомий» і «Явір», а також покази свідків М. Процик, П. Легкодух, В. Куліш та інших про те, що П. Хміль і Й. Сенета за завданням оунівського підпілля у Дрогобицькій сільськогосподарській школі організували антирадянську молодіжну націоналістичну організацію. Автори документа стверджували, що учасники організації зустрічалися з керівниками ОУН, отримували від них антирадянську літературу, систематично проводили нелегальні збори, де читали літературу, обговорювали питання боротьби із радянською владою. Серед учнів поширювали інформацію, спрямовану проти керівників партії і радянського уряду. Учасники організації в ніч з 12 на 13 листопада 1950 р. намагалися підпалити приміщення школи, для цього напустили в кімнатах гуртожитку газ, щоб пролунав вибух і виникла пожежа. Однак витік газу був помічений комендантом, і пожежу попередили. У 5-й відділ УМДБ Дрогобицької області надходили агентурні дані, що учасники організації на вихідні роз'їжджались по рідних селах, зустрічалися там із оунівцями та розклеювали

⁴ Чудінов Іван Іванович (1915 – ?). Росіянин. Освіта середня. Капітан, майор. Член партії (1940), на чекістській роботі з 1937 р. Начальник відділення 2 відділу УНКДБ Якутської АРСР. Начальник 1 відділення 2 відділу управління НКДБ Дрогобицької області (зг. 10.1944, 02.1945). Начальник 11 відділення 2 відділу УМДБ Дрогобицької області. Начальник 2 відділення (розшук зрадників батьківщини, активних німецько-фашистських посібників і державних злочинців, які втекли із тюрем і таборів) 4 відділу УМДБ Дрогобицької області (зг. 01.1947). Заступник начальника 5 відділу УМДБ Дрогобицької області (зг. 01.1948). Начальник 5 відділу УМДБ Дрогобицької області (зг. 01.1950, 12.1950).

антирадянські листівки (ГДА СБУ, ф. 3, оп. 246 (1953), спр. 4, арк. 53–54).

Другий документ свідчить про виявлену групу студентів Дрогобицького нафтового технікуму (у 1939–1940 рр. у Дрогобичі та Бориславі було відкрито філію Азербайджанського нафтового технікуму. Дрогобицький нафтовий технікум створили в січні 1945 р. Він займав приміщення на теперішній вул. Січових Стрільців, 2), яких силові органи запідозрили в організованій антирадянській діяльності та розробляли по агентурній справі. Фігурантами розробки стали: студенти першого курсу Роман Цабак (1933 р.н., ур. Польщі) і Євстахій Цабак (1934 р.н., ур. Польщі), студент другого курсу Тарас Бортник (1934 р.н., с. Скелівка Старосамбірського р-ну) (ГДА СБУ, ф. 3, оп. 246 (1953), спр. 4, арк. 191). Основою для заведення попередньої розробки стали матеріали інформаторів «Неля», «Дніпр», «Тітов», «Гринишин», «Андрій», «Жана» й покази свідків І.К. Ворона, Я.В. Сабара та ін. про те, що фігуранти, навчаючись у середній школі с. Скелівка Старосамбірського р-ну, проводили серед учнів антирадянську агітацію, поширювали націоналістичні листівки, погрожували та били вступників у комсомол. У січні 1950 р. Т. Бортник ходив по класах і погрожував учням розправою націоналістів над тими, хто вступить у комсомол. 5 грудня 1949 р. (день конституції) у школі села Скелівка були поширені антирадянські листівки (написані почерком Т. Бортника). Увечері 10 березня 1950 р. учасники групи на шкільному дворі у присутності учнів співали антирадянські націоналістичні пісні й висловлювали думки про повалення радянської влади (ГДА СБУ, ф. 3, оп. 246 (1953), спр. 4, арк. 192). У 1950 р. за побиття учнів Т. Бортник був виключений зі школи, після чого поступив у Дрогобицький нафтовий технікум, туди ж після закінчення середньої школи в 1951 р. були прийняті Є. Цабак і Р. Цабак (ГДА СБУ, ф. 3, оп. 246 (1953), спр. 4, арк. 193).

Отже, плани ОУН щодо поширення впливу на місто отримали реалізацію через різні молодіжні групи, члени яких були вихідцями із села, що навчалися у середніх і вищих закладах освіти (Русначенко, 2002, с. 379).

Висновки. Отже, публіковані документи (витяги із доповідних записок із агентурних справ на учнів Дрогобицької сільсько-господарської школи та групу студентів Дрогобицького нафтового

технікуму) є реальним прикладом роботи силових органів із розшуку молодіжних націоналістичних організацій. Вони зберігаються в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (фонд 3: 5-те Управління МДБ-КДБ УРСР (1935–1959 рр.), опис 246 (1953), справа 4, арк. 47–49, 53–55, 186–187, 191–194). Перший документ – витяг із доповідної записки «Про підсумки агентурно-оперативної роботи 5 відділу Управління МДБ Дрогобицької області за березень-квітень 1951 р.» (28 квітня 1951 р.), підписаний начальником УМДБ Дрогобицької області полковником М. Морозом та адресований міністру державної безпеки УРСР генерал-лейтенантові М. Ковальчуку; другий – витяг із доповідної записки «Про підсумки агентурно-оперативної роботи 5 відділу Управління МДБ Дрогобицької області за листопад-грудень 1951 р.» (12 січня 1952 р.) направлений начальникові 5 управління МДБ УРСР Ф. Цветухіну від начальника УМДБ Дрогобицької області генерал-майора С. Кожевникова і начальника 5 відділу УМДБ Дрогобицької області майора І. Чудінова.

Відзначимо, що публіковані документи є важливим джерелом до комплексного дослідження утворення та функціонування молодіжних націоналістичних організацій загалом і на Дрогобищині зокрема.

У виданні максимально збережено лексику, авторські та редакторські особливості джерел. Без змін подано власні та географічні назви. Виправленню підлягали лише найбільш очевидні граматичні огріхи. Кожен документ супроводжується легендою, в якій зазначено місце зберігання документа (назва архіву, номер фонду, опису, справи, аркушів).

Джерела та література

- Веденєєв, Д., & Биструхін, Г.** (2007). *Двобій без компромісів. Протиборство спецідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945–1980-ті роки*. Київ: К.І.С.
- Вовк, О., Павленко, І., & Черченко, Ю.** (Ред.). (2001). *Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. Т. 3: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України. 1943–1959*. Київ; Торонто: Літопис УПА.
- ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби безпеки України.
- Генега, Р.** (2007). *Студентство міста Львова в українському національному русі (1944–1953)*. (Автореф. дис. ... канд. іст. наук). Львів.

- Гльницький, В.** (2017). Діяльність молодіжних націоналістичних організацій у Дрогобичі (1945–1952). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, спецвипуск III, 300–311.
- Гльницький, В.** (2019). Молодіжна націоналістична організація у Дрогобицькому учительському інституті. *Літопис Бойківщини. Журнал, присвячений дослідям історії, культури і побуту бойківського племені*, 1/96 (107), 79–86.
- Гльницький, В., & Галів, М.** (2015). До історії діяльності молодіжних українських націоналістичних організацій на Дрогобиччині: нове документальне свідчення. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, спецвипуск II, 475–485.
- Іщук, О.** (2005). *Діяльність молодіжних структур ОУН як складова українського національно-визвольного руху у 1939–1955 рр.* (Автореф. дис. ... канд. іст. наук). Київ.
- Іщук, О.** (2011). *Молодіжні організації ОУН (1939–1955 рр.)*. Торонто; Львів: Видавництво «Літопис УПА».
- Іщук, О., & Ніколаєва, Н.** (2006а). Діяльність молодіжних структур ОУН у повоєнні роки (1945–1948 рр.): деякі аспекти проблеми. *Український визвольний рух*, 7, 232–242.
- Іщук, О., & Ніколаєва, Н.** (2006б). Діяльність молодіжних структур ОУН(б) на території центральних та східних областей України у 1945–1954 рр. *Український визвольний рух*, 8, 225–252.
- Іщук, О., & Ніколаєва, Н.** (2014). Стратегії ОУН «Дажбог», «Орлик» і «Олег». *Український визвольний рух*, 19, 309–361.
- Кентій, А.** (1999). *Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946–1956 рр.)*. Київ: Інститут історії України НАН України.
- Киричук, Ю.** (2003). *Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика*. Львів: Добра справа.
- Марусик, Т.** (1999). Студентство Буковини під тиском сталінських репресій (1945–1950-ті роки). *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*, 1/2, 457–468.
- Попп, Р.** (2011). Студентство Дрогобицького учительського інституту в перші повоєнні роки (1944–1953). *Молодіжна політика: проблеми і перспективи*, 2, 99–104.
- Русначенко, А.** (2002). *Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках*. Київ: Університетське видавництво «Пульсари».
- Сворах, С.** (1998а). Молодь в авангарді національно-визвольної боротьби у Західному регіоні України (1940–1953 рр.). *Визвольний шлях*, 9, 1058–1064.

- Свора́к, С. (1998b). Молодіжний націоналістичний рух в школах та ВУЗ-ах західних областей України (1944–1953 рр.). *Галичина*, 1, 144–150.
- Сергі́йчук, В. (1998). *Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр.: нові документи і матеріали*. Київ: Дніпро.
- Сергі́йчук, В. (2005). *Український здви́г: Прикарпаття. 1939–1955 рр.* Київ: Українська Видавнича Спілка.

References

- Viedienieciv, D., & Bystrukhin, H. (2007). *Dvobii bez kompromisiv. Protyborstvo spetspidrozdiliv OUN ta radianskykh syl spetsoperatsii. 1945–1980-ti roky [Duel without compromise. Confrontation of OUN Special Forces and Soviet Special Operations Forces. 1945–1980s]*. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
- Vovk, O., Pavlenko, I., & Cherchenko, Yu. (Ed.). (2001). *Litopys Ukrain-skoi Povstanskoj Armii. Nova seriia. T. 3: Borotba proty UPA i natsionalistychnoho pidpillia: dyrektyvni dokumenty TsK Kompartii Ukrainy. 1943–1959 [Ukrainian Rebel Army Chronicle. Vol. 3: The Struggle against UPA and nationalist underground movement: directive documents of Central Committee of Communist Party of Ukraine. 1943–1959]*. Kyiv; Toronto: Litopys UPA [in Ukrainian].
- HDA SBU – Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy [Sectoral State Archive of Security Service of Ukraine] [in Ukrainian].
- Heneha, R. (2007). *Studenstvo mista Lvova v ukrainskomu natsionalnomu rusi (1944–1953) [Lviv students in the Ukrainian national movement (1944–1953)]*. (Extended abstract of candidate's thesis). Lviv [in Ukrainian].
- Ilnytskyi, V. (2017). Diialnist molodizhnykh natsionalistychnykh orhanizatsii u Drohobychi (1945–1952) [Activities of Youth Nationalist Organisations in Drohobych (1945–1952)]. *Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobych Regional Studies*, spetsvyypusk III, 300–311 [in Ukrainian].
- Ilnytskyi, V. (2019). Molodizhna natsionalistychna orhanizatsiia u Drohobyt-skomu uchytelskomu instytuti [Youth Nationalist Organization at the Drohobych Teacher's Institute]. *Litopys Boikivshchyny. Zhurnal, pry-sviachenyi doslidam istorii, kultury i pobutu boikivskoho plemeny – Litopys Boykivshchyny*, 1/96 (107), 79–86 [in Ukrainian].
- Ilnytskyi, V., & Haliv, M. (2015). Do istorii diialnosti molodizhnykh ukrain-skykh natsionalistychnykh orhanizatsii na Drohobychchyni: nove doku-mentalne svidchennia [The history of Ukrainian nationalist youth orga-nizations in Drohobych: a new documentary evidence]. *Drohobytskyi*

- kraieznavchyi zbirnyk – Drohobych Regional Studies*, spetsvyypusk II, 475–485 [in Ukrainian].
- Ishchuk, O.** (2005). *Diialnist molodizhnykh struktur OUN yak skladova ukrainskoho natsionalno-vyzvolnoho rukhu u 1939–1955 rr.* [Activities of OUN youth structures as a Component of the Ukrainian National Liberation Movement in 1939–1955]. (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Ishchuk, O.** (2011). *Molodizhni orhanizatsii OUN (1939–1955 rr.)* [The youth organizations of the OUN (1939–1955)]. Toronto; Lviv: Vydavnytstvo «Litopys UPA» [in Ukrainian].
- Ishchuk, O., & Nikolaieva, N.** (2006a). Diialnist molodizhnykh struktur OUN u povoienni roky (1945–1948 rr.): deiaki aspekty problem [Activities of OUN youth structures in the postwar years (1945–1948): some aspects of the problem]. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh – Ukrainian liberation movement*, 7, 232–242 [in Ukrainian].
- Ishchuk, O., & Nikolaieva, N.** (2006b). Diialnist molodizhnykh struktur OUN(b) na terytorii tsentralnykh ta skhidnykh oblastei Ukrainy u 1945–1954 rr. [Activities of OUN(b) youth structures in the Central and Eastern Regions of Ukraine in 1945–1954]. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh – Ukrainian liberation movement*, 8, 225–252 [in Ukrainian].
- Ishchuk, O., & Nikolaieva, N.** (2014). Stratehii OUN «Dazhboh», «Orlyk» i «Oleh» [OUN Strategies "Dazhboh", "Orlyk" and "Oleh"]. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh – Ukrainian liberation movement*, 19, 309–361 [in Ukrainian].
- Kentii, A.** (1999). *Narys borotby OUN-UPA v Ukraini (1946–1956 rr.)* [An outline of the struggle of OUN-UPA in Ukraine (1946–1956)]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kyrychuk, Yu.** (2003). *Ukrainskyi natsionalnyi rukh 40–50-kh rokiv XX stolittia: ideolohiia ta praktyka* [Ukrainian Nationalist Movement of 1940s – 1950s: Ideology and Practice]. Lviv: Dobra sprava [in Ukrainian].
- Marusyk, T.** (1999). Studentstvo Bukovyny pid tyskom stalinskykh represii (1945–1950-ti roky) [Students of Bukovyna under the pressure of Stalinist repression (1945–1950s)]. *Z arkhiviv VUCHK–HPU–NKVD–KHB – From the archives of the VUCHK, GPU, NKVD, KGB*, 1/2, 457–468 [in Ukrainian].
- Popp, R.** (2011). Studentstvo Drohobytskoho uchytelskoho instytutu v pershi povoienni roky (1944–1953) [Student of the Drohobych Teacher's Institute in the first postwar years (1944–1953)]. *Molodizhna polityka: problemy i perspektyvy – Youth policy: problems and prospects*, 2, 99–104 [in Ukrainian].

- Rusnachenko, A.** (2002). *Narod zburenyi: Natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini u natsionalni rukhy oporu v Bilorusii, Lytvi, Latvii, Estonii u 1940–50-kh rokakh [The Revolted People: National liberation movement in Ukraine and national resistance movements in Belarus', Lithuania, Latvia, and Estonia in the 1940s – 1950s]*. Kyiv: Universytetske vydavnytstvo «Pulsary» [in Ukrainian].
- Svorak, S.** (1998a). *Molod v avanhardi natsionalno-vyzvolnoi borotby u Zakhidnomu rehioni Ukrainy (1940–1953 rr.) [Youth in the front line of the national liberation struggle in the Western region of Ukraine (1940–1953)]*. *Vyzvolnyi shliakh – Liberation Path*, 9, 1058–1064 [in Ukrainian].
- Svorak, S.** (1998b). *Molodizhnyi natsionalistychnyi rukh v shkolakh ta VUZ-akh zakhidnykh oblastei Ukrainy (1944–1953 rr.) [Youth Nationalist Movement in Schools and Universities of the Western Regions of Ukraine (1944–1953)]*. *Halychyna – Galicia, 1*, 144–150 [in Ukrainian].
- Serhiichuk, V.** (1998). *Desiat buremnykh lit. Zakhidnoukrainski zemli u 1944–1953 rr.: novi dokumenty i materialy [Ten years of the tempest. The West Ukrainian lands in 1944–1953: new documents and materials]*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Serhiichuk, V.** (2005). *Ukrainskyi zdvyh: Prykarpattia. 1939–1955 rr. [The Ukrainian revolt: Sub-Carpathia. 1939–1955]*. Kyiv: Ukrainska Vydavnycha Spilka [in Ukrainian].

Документ 1

Совершенно секретно
Литер «А», экз. № _____

МИНИСТРУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УССР

Генерал-лейтенанту
Тов. КОВАЛЬЧУК
гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

об итогах агентурно-оперативной работы
5 Отдела Управления МГБ Дрогобычской области

за март-апрель м-цы 1951 года

В результате активизации разработки подучетного элемента и приобретения квалифицированной агентуры за отчетный период 5-м Отделом УМГБ выявлено и оперативно ликвидировано несколько анти-

советских ОУНовских групп среди молодежи, а также заведено ряд перспективных учетов.

а) ЦИФРОВЫЕ ДАННЫЕ

За март-апрель м-цы 1951 года аппаратом 5-го Отдела завербовано в агентурно-осведомительную сеть – 17 человек, в том числе:

с/осведомителей – 16

содержателей ЯК – 1

Заведено оперативных учетов:

Агентурных дел – 3 на 24 человека

Дел-формуляров – 17

Предварительных аг. разработок – 16

Всего арестовано – 61 человек.

Из них:

ОУНовцев – 48

Террористов – 2

Антисоветчиков – 9

Предателей и немецких пособников – 2

Из общего количества арестованных непосредственно 5-м Отделом за два отчетных месяца арестовано – 22 человека, а остальные аресты произведены Горрайорганами МГБ.

б/ О РАЗРАБОТКЕ АНТИСОВЕТСКИХ ЭЛЕМЕНТОВ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ

Агентурно-оперативная работа среди молодежи проводилась в отчетном периоде в направлении вскрытия в учебных заведениях, организаций и групп банд ОУНовского подполья и другого вражеского элемента, активизации их разработки и репрессий.

Характеристику оперативно ликвидированных и перспективных вновь заведенных оперативных учетов по молодежи приводим ниже:

[...]

Агентурное дело «ПОДЖИГАТЕЛИ»

На основании материалов предварительной агентурной разработки / см. нашу докладную записку № 187 за февраль 1951 г. / и вновь добытых агентурных данных в апреле месяце с/г нами заведено агентурное дело «ПОДЖИГАТЕЛИ» на группу учащихся Дрогобычской сельско-хозяй-

ственной школы полеводов, как на участников антисоветской молодежной организации украинских националистов.

Фигурантами дела являются:

Хмиль Петр Иванович, 1931 г.р., уроженец села Девятники Ново-стрилицанского района Дрогобычской области, украинец, б/п.

Сенета Иосиф Николаевич, 1932 г. рождения, уроженец села Страшевичи Старо-Самборского района Дрогобычской области, украинец, б/п.

Городыский Лев Петрович, 1931 года рождения, уроженец села Луки Дублянского района Дрогобычской области, украинец, б/п.

и другие – всего 8 человек.

Основанием для заведения агентурного дела послужили материалы источников «ЕВГЕНИЙ», «МАРИЯ», «НЕИЗВЕСТНЫЙ» и «ЯВИР», а также показания свидетелей ПРОЦИК М.Ф., ЛЕГКОДУХ П.Д., КУЛИШ В.П. и других о том, что Хмиль и Сенета по заданию ОУНовского подполья в Дрогобычской сельскохозяйственной школе создали из числа учащихся антисоветскую молодежную националистическую организацию.

Объекты разработки ввиду своего враждебного отношения к советской власти и будучи националистически настроенными, систематически проводят нелегальные ОУНовские сборища, где читают антисоветскую литературу, обсуждают вопросы борьбы с Советской властью. Среди учащихся распространяют клеветнические измышления по отношению руководителей партии и Советского Правительства.

В отношении связи с бандитами ОУН участников данной антисоветской группы свидетель МЕЛЬНИЧУК М.М. показал: «... До осени 1950 года Пучка Василий Николаевич проживал в селе Вишня Рудковского района и являлся участником нелегальной боевки ОУН, на вооружении имел винтовку. Я его неоднократно видел совместно с бандитами, когда он, вооруженный винтовкой, сопровождал их по селу».

Агент «ЯВИР» подтвердил показания свидетеля МЕЛЬНИЧУК и дополнительно сообщил следующее: «... Участники антисоветской группы, как-то: Хмиль, Сенета, Пучка, имеют связь с бандитами и периодически с ними встречаются. По возвращении в школу из села они об этом рассказывают источнику и показывают полученную от бандитов антисоветскую литературу. Так же указанные выше лица рассказали источнику, что они у себя дома хранят огнестрельное оружие, которое получили от бандитов».

По вопросу проведения среди учащихся школы активной антисоветской деятельности участниками организации свидетель АНДРИШЕВСКИЙ показал: «...В сельскохозяйственной школе существует антисоветская националистическая организация, организаторами и руководителями которой являются Хмиль и Сенета. Участники данной

организации систематически собираются в одной из комнат общежития школы на нелегальные сборища, где изучают антисоветскую ОУНовскую литературу и разучивают, а затем поют бандитские песни. Среди учащихся школы распространяют разного рода провокационные слухи, клеветают при этом на советскую действительность, запугивают учащихся скорым приходом американцев, с тем, чтобы они не вступили в комсомол».

Как далее установлено через агентуру, участники ОУН Сенета, Городыский, Трэмбач и Керда пытались поджечь здание школы, для чего в ночь с 12 на 13 ноября 1950 года умышленно напустили в комнатах общежития газ, чтобы вызвать взрыв и пожар, а сами скрылись и появились в школе через два дня. Газ был своевременно обнаружен комендантом школы, и пожар предотвращен.

Кроме того, в 5-й отдел поступили агентурные и официальные данные, что разрабатываемые по настоящему делу участники ОУН на выходные дни разъезжаются по своим селам, где встречаются с бандитами ОУН, по заданию которых в селах расклеивают антисоветские листовки.

В целях пресечения дальнейшей актовой враждебной деятельности участников ОУН агентурное дело подготовлено к полной реализации.

*Галузевий державний архів Служби безпеки України,
ф. 3, оп. 246 (1953), спр. 4, арк. 47–49, 53–55*

Документ 2

Совершенно секретно
Литер «А», экз. № _____

НАЧАЛЬНИКУ 5 УПРАВЛЕНИЯ МГБ УССР
полковнику – товарищу ЦВЕТУХИНУ Ф.А.
г. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

об итогах агентурно-оперативной работы
5 Отдела Управления МГБ Дрогобычской области

за ноябрь-декабрь месяцы 1951 г.

Агентурно-оперативная работа по линии 5 отдела УМГБ была направлена на дальнейшее усиление чекистской работы среди антисоветских элементов из числа интеллигенции, молодежи, церковников

и сектантов, розыску авторов и распространителей антисоветских листовок и предотвращения проникновения агентуры иноразведок в специальные и шифровальные отделы учреждений и предприятий области.

а) ЦИФРОВЫЕ ДАННЫЕ.

За ноябрь-декабрь 1951 г. 5 отделом УМГБ и Горрайотделами МГБ в ходе реализации оперативных учетов арестовано 15 человек, в том числе:

членов ОУН.....8
антисоветского элемента.....5
немецких пособников2

За это же время завербовано в агентурно-осведомительную сеть 10 человек, в числе их:

резидентов.....1
с/осведомителей.....9

Заведено оперативных учетов:

дел-формуляров.....4
предварительных аг.разраб.4

[...]

б/ РАЗРАБОТКА АНТИСОВЕТСКИХ ЭЛЕМЕНТОВ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ.

В результате агентурной работы среди молодежи заведен ряд оперативных учетов, наиболее перспективными, из которых являются:

Предварительная агентурная разработка № 718

Разработка заведена на группу студентов Дрогобычского нефтетехникума, подозреваемых в организованной антисоветской деятельности.

Фигурантами разработки являются:

1. Цабак Роман Иванович, 1933 года рождения, уроженец Польши, украинец, б/п., студент первого курса нефтетехникума.

2. Цабак Евстахий Романович, 1934 года рождения, уроженец Польши, украинец, б/п., студент первого курса нефтетехникума.

3. Бортник Тарас Михайлович, 1934 года рождения, уроженец села Скелівка Старо-Самборского района Дрогобычской области, украинец, б/п., студент 2 курса нефтетехникума.

Основанием к заведению предварительной разработки поступили материалы источников «НЕЛЯ», «ДНЕПР», «ТИТОВ», «ГРИНИШИН», «АНДРЕЙ», «ЖАНА» и показания свидетелей ВОРОНА И.К., САБАРА Я.В. и других, о том, что фигуранты, будучи учениками средней школы с. Скелівка Старо-Самборского района, среди учащихся проводили антисоветскую агитацию, распространяли националистические листовки, избивали и угрожали учащимся вступающим в комсомол.

Кроме того, показаниями свидетелей устанавливается, что Цабак Е. имеет оружие-пистолет.

Так, 7.2-1949 г. источник «НЕЛЯ» сообщила, что Бортник дирекцией школы, в числе других учащихся, был послан на экскурсию на Кавказ. Возвратившись, Бортник среди учащихся стал возводить клевету на Советскую действительность.

В январе 1950 г. Бортник ходил по классам и угрожал ученикам расправой бандитами над теми, кто вступит в комсомол.

В день Конституции, 5 декабря 1949 г., в школе села Скелівка были распространены антисоветские листовки, в чем источник по почерку подозревает Бортника.

10 марта 1950 г. участники группы, вечером, на школьном дворе, в присутствии учащихся, пели антисоветские националистические песни и выражали враждебные измышления о якобы скорой гибели Советской власти.

Источник «ТИТОВ» 15 ноября 1950 г. сообщил, что Цабаку Р., Цабаку Е. и Пославскому весной 1950 г. было поручено нарисовать план села Скелівка, для чего они использовали башню. После их ухода, комсоргом школы КОСТЮЧЕНКО на башне была обнаружена антисоветская надпись и нарисованные карикатуры на руководителей Советского государства.

Допрошенные по этому вопросу преподаватели школы САВЧЕНКО В.И., КАРАКАУС В.В. и ВОРОНА И.А. показали, что произведенным ими сличением почерков учащихся с надписями на башне они пришли к выводу, что антисоветские надписи и карикатуры на руководителей Советского государства сделали Цабак Е., Цабак Р. и Пославский.

Будучи антисоветски настроенными, участники группы запугивали учащихся, чтобы они не вступали в комсомол, а некоторых с этой целью подвергали избиениям.

Так, свидетель ВОРОНА И.К. показал, что в марте 1950 года Бортник в присутствии Цабак Р., Цабак Е. и Пославского избил ученика 8 класса ДОБАН Иосифа Васильевича за то, что он вступил в комсомол.

В 1950 г. за избиение учащихся Бортник был из школы исключен, в связи с чем он осенью 1950 г. поступил в Дрогобычский нефтетехникум, куда по окончании средней школы в 1951 г. были приняты Цабак Е. и Цабак Р.

В настоящее время фигуранты дела вновь стали собираться, вести между собою антисоветские разговоры и подбирать себе из числа студентов единомышленников.

Одновременно материалами «ПК» устанавливается, что участники группы намерены усилить проводимую ими националистическую деятельность, а Цабак Р. высказывает намерение с наступлением весны уйти в банду.

Так, Цабак Р. 13.12.1951 года в адрес Пославского Ивана Петровича, проходящего службу в Советской Армии, в Читинской области, пишет: «...Мы иногда ходим в кино, но это просто под конвоем. Нужно быть "культурными", поэтому нас гонят туда как стадо в это "русло культуры" – кино. Я твердо верю, что весной пойду в нашу армию.

Жаль немного, что нет среди нас Ивана, но думаю, что он будет стараться, чтобы мы были вместе, когда будет зеленеть трава, мы-б тогда погуляли, а гулять есть где и за что. Надежда на это есть, но мы со своей стороны должны провести кое-какие действия ...».

С целью активизации разработки данной антисоветской группы принимаем меры по внедрению в группу проверенной агентуры, для вскрытия всей антисоветской практической деятельности и возможной связи её с подпольем ОУН.

*Галузевий державний архів Служби безпеки України,
ф. 3, оп. 246 (1953), спр. 4, арк. 186–187, 191–194*

Стаття надійшла до редакції 26.10.2020 р.